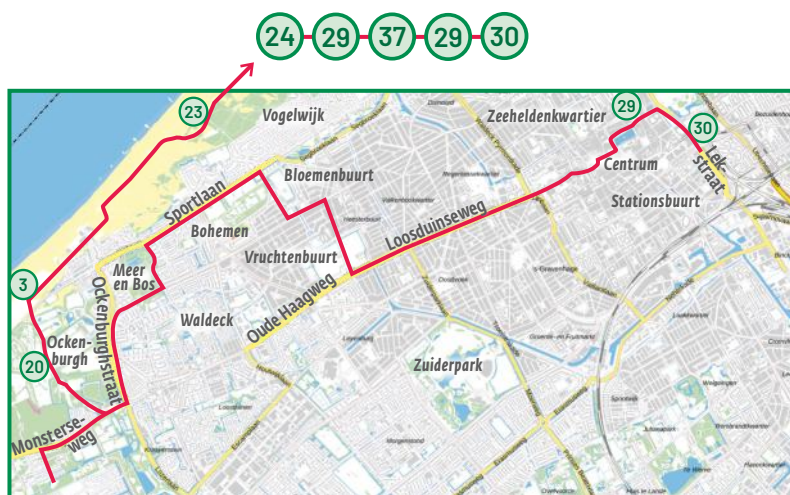

In Den Haag daar woonde een graaf

Een fietstocht van circa 48 km.

De route begint bij station Den Haag Centraal. Hij bestaat uit twee delen: een wandelroute over en om het Binnenhof, en een fietsroute die naar middeleeuwse plekken in het zuidwesten van de stad voert en via fietsknooppunten terug naar station Den Haag Centraal.

Die Haghe, een grafelijk dorp

Den Haag, zo wordt altijd verteld, is formeel geen stad, maar een dorp. Dat is in zoverre waar dat Den Haag in de Middeleeuwen nooit stadsrechten heeft gekregen, zoals andere grote, middelgrote en zelfs heel kleine steden in Holland. Uiteindelijk kreeg Den Haag wel degelijk het recht om zich 'stad' te noemen – in 1806, van koning Lodewijk Napoleon. Maar echte rechten, zoals de graaf van Holland die vroeger aan steden verleende, zaten daar niet aan vast. En dat, terwijl Den Haag toch Des Graven Haghe was – de 'Haag' of het 'omgrensd terrein' van de graaf.

Wonen rond het Hof

Voor die 'dorpse' status zijn wel redenen. Het middeleeuwse Den Haag onderscheidde zich in ruimtelijk opzicht sterk van andere steden in Holland. Om te beginnen hadden die hun bestaan altijd te danken aan hun ligging aan een belangrijke waterverbinding; ze waren begonnen als handels- en/of vissersplaats. De groei van Den Haag was in eerste instantie geheel te danken aan de vestiging van het grafelijk hofcomplex dat zich in de 13de en 14de eeuw voortdurend uitbreidde en een heel ander soort bewoners aantrok dan de andere steden. Die kregen in diezelfde tijd officiële stadsrechten, waar onveranderlijk de bouw van een stadsmuur bijhoorde. Het terrein binnen die muur raakte al snel geheel of grotendeels volgebouwd.

Aan de rand van de wildernis

Den Haag bezat noch stadsrechten noch muren en had daardoor een veel opener karakter. Er waren grote onbebouwde terreinen, zoals het Voorhout en het Plein. Waar de huizen ophielden, begonnen de weilanden, de bossen en de duinen. Het grafelijke gebied strekte zich uit vanaf de huidige grens met Wassenaar tot aan de latere dorpskom van Loosduinen. De grafelijke residentie lag op de plek van het Binnenhof, naast een duinmeertje, de latere Hofvijver. Het geheel lag op een van de zandige strandwallen die duizenden jaren eerder waren gevormd en waar zich vanaf het prilste begin de bewoners van het kustgebied hadden gevestigd. Ten zuiden ervan lag een venige strandvlakte, aan de noordzijde de 'wildernis' die zich uitstreckte naar de bossen in Kennemerland en daarmee één groot jachtgebied vormde. Het nooit in cultuur gebrachte Haagsche Bos is er het restant van.

De graaf als bouwheer

De aantrekkelijkheid van deze locatie lag vooral in het ontbreken van een stedelijke elite. Doordat de graaf voor zijn schatkist en zijn militaire slagkracht steeds meer afhankelijk werd van de steden, vormden die een potentiële bedreiging voor zijn macht. In Die Haghe was dat risico afwezig. Daar was de elite volkomen afhankelijk van de graaf. Lange tijd hadden de graven van stad naar stad getrokken, waar ze óf een eigen 'hof' hadden óf de gastvrijheid van de stad genoten. Den Haag was een hof op zich.

Graaf Willem II, ook 'Rooms-Koning' van het Duitse rijk, wordt in verband gebracht met het ontstaan van Den Haag. Zijn vergulde beeltenis bekroont de 19de-eeuwse fontein op het Binnenhof. In feite werden hier de eerste grafelijke gebouwen al neergezet door zijn vader, graaf Floris IV, en was zijn beroemde zoon Floris V de man die van Die Haghe een residentie maakte. Hij was het ook die omstreeks 1276 een zelfstandig 'ambacht' van het dorpje maakte, en hij liet het grafelijke

kasteel waar zijn vader en grootvader mee begonnen waren uitbouwen tot een prestigieus complex. Indrukwekkend was vooral de grote zaal die in de 20ste eeuw 'Ridderzaal' zou gaan heten. Hoewel het hofcomplex niet was ingericht op een militaire verdediging, zoals dat bij kastelen en steden het geval was, was het wel met grachten omgeven en van diverse poorten voorzien. De nog steeds bestaande 'Gevangenpoort' is daar een laatste overblijfsel van. De grachten die aan de zuidkant van het complex waren gegraven, dienden echter vooral om het gebied te ontwateren.

De route In Den Haag daar woonde een graaf

De route begint bij station Den Haag Centraal

Ga vanaf station Den Haag Centraal, uitgang Bezuidenhoutseweg over het fietspad Laan van Reagan en Gorbatsjov die langs het park de Koekamp loopt, richting het Korte Voorhout. Daar linksaf; volgen tot de Lange Vijverberg. Stap af bij het standbeeld van 'Jantje', het imaginaire zoontje van de ongenoemde graaf in het bekende kinderliedje.

Parkeer de fiets om rustig om en over het Binnenhof heen te wandelen. **NB: tot 2026 is het Binnenhof vanwege ingrijpende renovaties geheel of gedeeltelijk afgesloten voor het publiek!**

De **Lange Vijverberg** is uit de 14de eeuw en werd aangelegd met grond uit de **Hofvijver**. Die vijver was van oorsprong een natuurlijk duin-

Den Haag, met in het midden het Binnenhof en de Hofvijver op een kaart uit 1560. Links de Grote Kerk, uiterst rechts de kooltuin, nu Het Plein.

meertje, waar de befaamde **Haagse Beek** in uitmondde.

Eigenlijk was de beek een kanaal

dat in de 13de eeuw werd gegraven vanaf het Segmeer in wat nu het park Meer en Bos is.

De aanwezigheid van het meertje en de aanvoer van vers duinwater zullen mede aanleiding zijn geweest voor de graven om hier hun slot te bouwen. De Hofvijver werd door graaf Albrecht in de 14de eeuw rechthoekig gemaakt. Dit ontwerp heeft de vijver tot op de dag van vandaag, al kreeg hij in de 17de eeuw kades en werd hij in de 19de eeuw verlengd. Tot circa 1800 was het Binnenhof nog omgeven door een slotgracht en alleen toegankelijk via bruggen.

Vanaf de Lange Vijverberg zijn aan de overkant van de Hofvijver verschillende iconische Haagse gebouwen te zien. Van links naar rechts is dat allereerst het 17de-eeuwse **Mauritshuis**. Dit was bedoeld als woning van een graaf, zij het niet een graaf van Holland: Johan Maurits van Nassau-Siegen, een achterneef van Willem I van Oranje. Rechts daarvan staat het beroemde **Torentje**, sinds 1982 de vaste werkplek van Nederlandse minister-presidenten. Het dateert uit de eerste helft van de 14de eeuw en was oorspronkelijk een tuinhuis dat met een brug verbonden was met de grafelijke tuin, die lag op de plek waar nu het Mauritshuis staat. Later is het verbouwd tot een weerbare toren, met echte schietspleten en kantelen. De spits is in 1547 geplaatst. Boven de bebouwing langs het water, die van na de Middeleeuwen dateert, steekt het dak van de **Ridderzaal** uit.

Loop nu via de **Korte Vijverberg** naar het voorplein van het Mauritshuis. Links ligt **Het Plein**, de voormalige groententuin (de kooltuin) van het grafelijke hof. Rechts geeft de 17de-eeuwse **Mauritspoort** met zijn twee latere zijpoortjes toegang tot het **Binnenhof**.

Het eerste gebouw aan je linkerhand vanaf de poort is het **Lairessehuis**, oorspronkelijk gebouwd in de 14de eeuw en ook meerdere malen verbouwd in de eeuwen daarna. Hier woonde de gravin. Het Lairessehuis is tegen de **Oude Zaal of Rolzaal van Willem II** uit 1250 aangebouwd; je kunt daar nu alleen de rechterkant van zien. Op de hoeken van de Oude

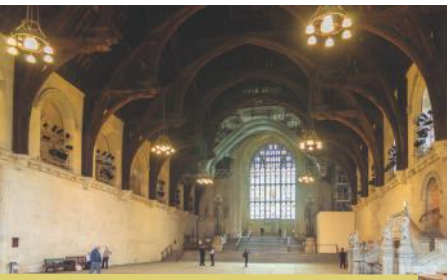

Zaal staan twee ronde slanke traptorens. De ene zie je vanaf deze kant, voor de andere moet je even om het Lairessehuis heen lopen. Daar zie je de zijgevel van de Oude Zaal met de andere traptoren, de ramen van de Oude Zaal en een grote ronde traptoren.

Loop terug en ga onder de 17de-eeuwse binnenpoort door. Als je je omdraait, zie je op de rechterhoek van de Oude Zaal een zware vierkante toren, de **Haagtoren**, feitelijk de woning van de graaf. Dat dit gebouw er eerder stond dan de Ridderzaal is te zien aan een van de ramen van de Haagtoren dat wordt afgedekt door het latere gebouw.

Tegen de Oude Zaal staat het pronkstuk van het complex, de Grote Zaal of **Ridderzaal**. Dit gebouw, 18 meter breed, 40 meter lang en 25 meter hoog, is de creatie van Floris V. Het kende in het graafschap zijn gelijke niet en deed weinig onder voor vorstelijke zalen elders in Europa. **Floris V** had dan ook vorstelijke ambities. Zijn vader was (korte tijd) koning geweest, en zelf maakte hij aanspraak op de Schotse troon. Hij was in 1281 in Londen geweest om over het

huwelijk van zijn dochter te onderhandelen en heeft toen zeker Westminster Hall gezien, het enorme paleis van de Engelse koningen. Waarschijnlijk had hij dat als voorbeeld voor ogen toen hij de Ridderzaal liet bouwen.

Interieur van Westminster Hall in Londen. De hal is ongeveer even breed als de Haagse Ridderzaal, maar bijna tweemaal zo lang.

De zijgevel van de Oude Zaal.

De Haagtoren met een van de torens van de Ridderzaal er strak tegenaan gebouwd.

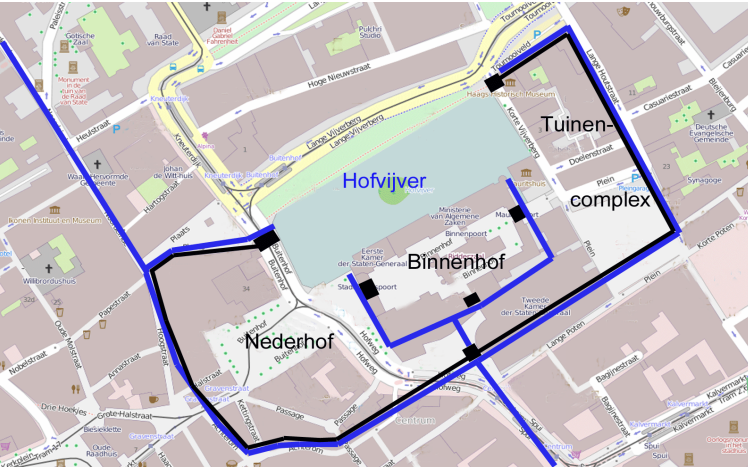
i De **Ridderzaal** die we nu zien is het resultaat van meerdere verbouwingen. Zo is de (unieke!) middeleeuwse houten dakconstructie in de 19de eeuw vervangen door een constructie van gietijzer en glas. Rond 1900 is de zaal nog eens verbouwd door de buitengewoon productieve architect P.J. Cuypers. Zijn verdienste is dat hij een kopie liet bouwen van het originele houten dak; dit is het dak dat nog steeds te zien is. Aan de andere kant liet hij aan het gebouw verschillende 'middeleeuwse' details aanbrengen die er oorspronkelijk nooit gezeten hadden. Ook de troon van waaraf de koning of koningin de Troonrede voorleest, is door hem ontworpen, net als de fontein op het plein met het beeldje van Willem II.

Interieur van de Ridderzaal.

Via de **Stadhouderspoort**, een 19de-eeuwse vervanger van de middeleeuwse en 17de-eeuwse poorten, kom je op het Buitenhof. Ga rechtsaf naar de **Voorpoort**, beter bekend als de **Gevangenpoort**. Inderdaad diende dit gebouw vanaf de Middeleeuwen tot 1828 als gevangenis. Beroemde staatslieden als Johan van Oldenbarnevelt en Cornelis de Witt zaten hier opgesloten, voordat ze werden onthoofd, respectievelijk gelyncht.

Vanaf de Gevangenpoort oversteken naar de Vijverberg en terug naar de fiets.

De uitstroomopening van de Haagse Beek in de Hofvijver.

In zwart het kasteelcomplex met Buitenhof en tuinen, in blauw de grachten/Haagse beek.

Stap weer op de fiets volg de Vijverberg, sla linksaf, langs de korte zijde van de vijver. Het eerste plein aan je rechterhand is de **Plaats**, het oude

voorplein van het grafelijke hof, waar misdadigers werden terechtgesteld. Er stond tot 1719 een gemetseld vast schavot.

Het schavot op de Plaats in 1555, met rechts de Gevangenpoort en op de achtergrond het Binnenhof met de Ridderzaal. (Haags Historisch Museum)

Door de Voorpoort, nu Gevangenpoort, kwam je op het Voorhof – nu Buitenhof – de Hof binnen.

In 1428 maakt Filips de Goede deze poort tot gevangenis van het Hof van Holland. Jan van Arkel V zat hier bijvoorbeeld gevangen, omdat hij weigerde verder deel te nemen aan de strafexpedities tegen de Friezen. De beroemdste gevangene is Cornelis de Witt. Hij werd samen met zijn broer op 20 augustus 1672 door een woedende menigte gelyncht op de Plaats, enkele uren voordat hij het land zou worden uitgezet.

Ga voorbij de Gevangenpoort rechtsaf en fiets over het Buitenhof, Gravenstraat en de Dagelijkse Groenmarkt naar de **Grote Kerk**.

De **Grote of St. Jacobskerk** was de parochiekerk van het dorp Die Haghe. In de 13de eeuw, toen het Binnenhof werd gebouwd, lag hier al een kerk, die waarschijnlijk van hout was gebouwd. Vanaf het begin van de 14de eeuw stond hier een stenen kerk, die in de volgende eeuwen vergroot en verbouwd werd.

Vervolg de weg over de Riviervismarkt en het Westeinde, rij het Westeinde helemaal af, tot waar deze straat overgaat in de Loosduinseweg, en ga verder op deze weg. Na de Kamperfoeliestraat gaat de naam over in Oude Haagweg. Hier rijdt je het oude Den Haag uit. Hier eerste straat rechtsaf, de Laan van Eik en Duinen; we zijn hier in Loosduinen dat in 1923 opgegaan is in Den Haag.

Aan de linkerkant van de weg ligt de begraafplaats **Oud Eik en Duinen**. Hier staat achter het uitvaartcentrum de ruïne van een kerk die graaf **Willem II** van Holland liet bouwen ter nagedachtenis van zijn vader Floris IV. Deze graaf, die als stichter van Den Haag beschouwd kan worden, kwam in 1234 bij een toernooi om het leven. De kerk werd in 1580 op bevel van de Staten van Holland grotendeels afgebroken, omdat ze nauwelijks meer werd bezocht. Nu staat er nog een deel van de noordwesthoek van de toren en een stuk van de westgevel. Ook delen van de plattegrond van het koor zijn nog te zien.

Wat er nu nog te zien is op Eik en Duinen is een deel van de noord-westhoek van de kerk.

Ga verder over de Laan van Eik en Duinen, linksaf bij de Laan van Meerdervoort, rechtsaf naar de Zonnebloemstraat, die overgaat in de Daal en Bergselaan en bij de Sportlaan linksaf. Vanaf hier rijden we langs het tracé van de Haagse Beek. Hij stroomt aan de linkerkant van de weg. Bij de kruising met de Savornin Lohmanlaan gaat de Sportlaan over in de Machiel Vrijenhoeklaan.

Volg de Machiel Vrijenhoeklaan en ga linksaf naar de Muurbloemweg. Daar ligt rechts een ingang van **park Meer en Bos**. In het midden ligt het duinmeertje, het **Segmeer**, waar de Haagse Beek zijn oorsprong heeft. Zet de fiets neer, loop het voetpad op, neem bij de splitsing het

linker pad, en sla rechtsaf bij de volgende splitsing. Aan het eind van het pad ligt links het meertje.

Stap weer op de fiets en ga verder op de Muurbloemweg. Sla rechtsaf bij de Laan van Meerdervoort, en ga bij de kruising met de Ockenburghstraat linksaf. De Ockenburghstraat volgen tot aan de Loosduinse Hoofdstraat/Monsterseweg. Ga hier rechtsaf.

Verderop, na ongeveer 750 meter, ligt links tegenover huisnummer 140 een fietspad (Monsterseweg) aan het begin van Recreatiegebied Madestein. Dit fietspad leidt naar de ruïne van **Madestein**.

 De 'ruïne' van Madestein is eigenlijk het bewaard gebleven resultaat van een opgraving in 1973. Toen werden de onderste muurresten van het 13de-eeuwse Huis De Camp blootgelegd, een boerderij met een 'stenen kamer'. In die tijd konden maar weinigen zich een bakstenen gebouw veroorloven. Alleen de adel en de kerk hadden de beschikking over zulke middelen. Mogelijk houdt de bouw dan ook verband met de stichting van de Abdij van Loosduinen, begin 13de eeuw.

Volg het fietspad weer terug naar de Monsterseweg, sla daar rechtsaf. Steek de Lozerlaan schuin naar rechts over, over de fietsbrug rechtsaf naar de Brink, meteen linksaf naar de Noorderbrink, aan het eind rechtsaf naar de Zuiderbrink .

Linksaf over de fietsbrug het Brinkpad volgen, dat doorloopt in de Willem II straat waar **de Abdijkerk** staat.

i De **Abdijkerk** is een van de oudste gebouwen binnen de gemeente Den Haag. Het is het enige restant van een Cisterciënzer vrouwenklooster, dat in 1229 werd gesticht. Ook hier had de eerdergenoemde graaf Floris IV de hand in; hij bezat er land dat hij aan de kloosterorde schonk. Hij deed dat niet louter uit gulheid: de bewoners van het klooster zouden bidden voor zijn zielenheil na zijn dood, en dat was in die tijd extreem belangrijk voor de levenden. Willems echtgenote Machteld, die hem ruim dertig jaar overleefde, werd begraven in de kerk. Het kloostergebouw werd deels vernield in de Tachtigjarige Oorlog, die niet aan Den Haag voorbij ging. In 1574 sloopten geuzen een deel van het klooster, waarna Spaanse troepen de rest omvertrokken. Alleen de kerk en een gang van de kloosterhof zijn grotendeels bewaard gebleven. De doorgangen vanuit de kerk naar

de kloostergang zijn nog origineel, net als de kaarsnissen in de muur. Het oudste, 13de-eeuwse deel van de kerk, is het oostelijke gedeelte van het schip, herkenbaar aan de smalle vensters. De toren en het westelijke gedeelte van het schip stammen uit het begin van de 14de eeuw.

Doorgang vanuit de kloostergang naar de kerk.

Het oudste deel van de kerk.

Kaarsnis in de kloostermuur.

Volg dezelfde weg terug naar de Lozerlaan, steek die over naar de Loosduinse Hoofdstraat/Monsterseweg. Na 250 meter ligt rechts de oprijlaan naar het landgoed **Ockenburgh**. Dit landgoed en de villa stammen uit de 17de eeuw en hebben niet veel met de Middeleeuwen te maken, maar het is een prima plek voor koffie of lunch in een prachtige omgeving.

Vanaf knooppunt **20**, rechtsachter het landgoed, kun je via de duinenroute met de knooppunten **3 - 23 - 24 - 37 - 29 - 30** terugfietsen naar Station Den Haag Centraal.